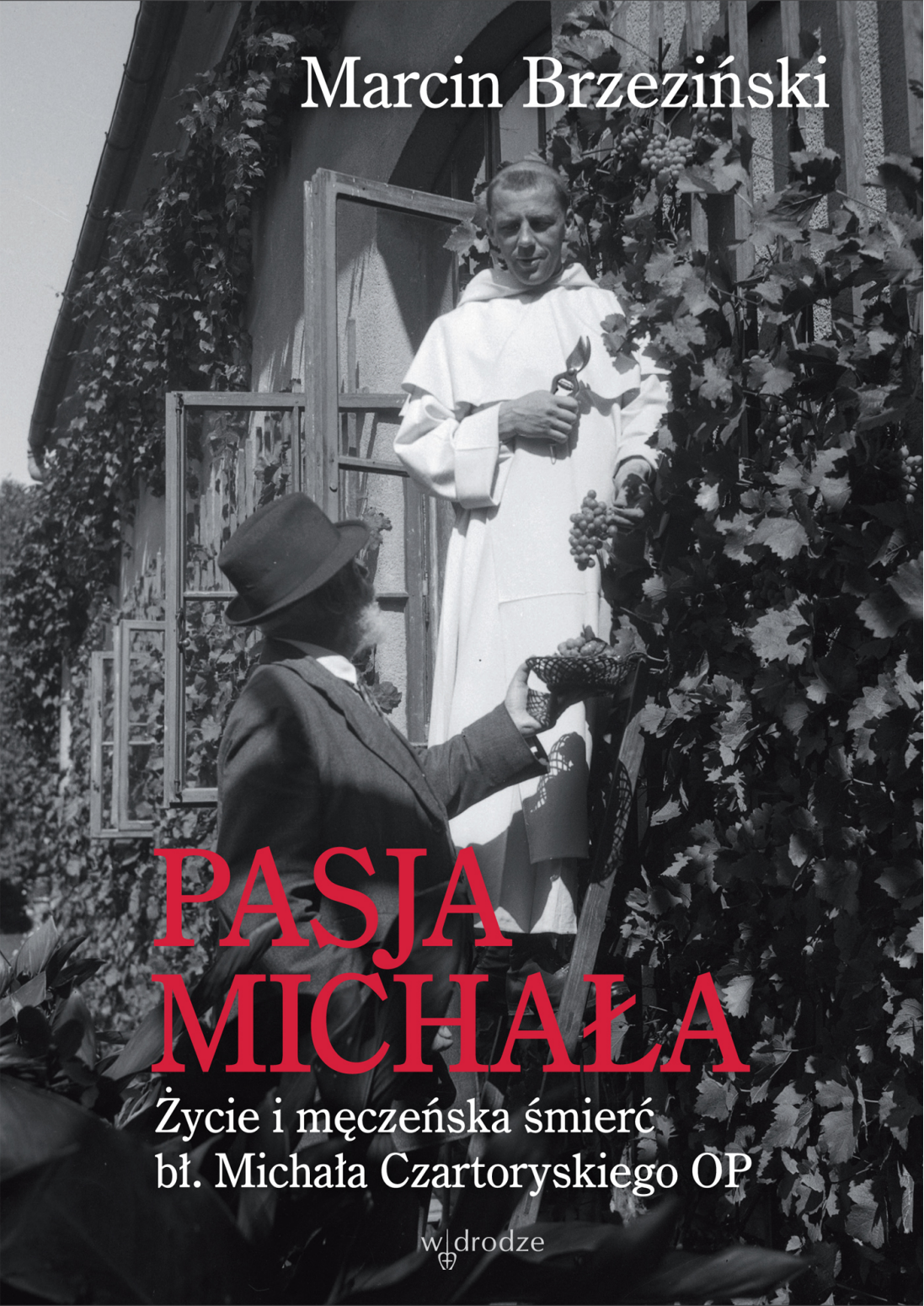

Marcin Brzeziński

PASJA MICHAAŁA

Życie i męczeńska śmierć
bł. Michała Czartoryskiego OP

w|drodze

PASJA
MICHAŁA

Marcin Brzeziński

PASJA MICHAŁA

Życie i męczeńska śmierć
bł. Michała Czartoryskiego OP

w|drodze

© Copyright for the text by Marcin Brzeziński, 2015
© Copyright for this edition by Wydawnictwo W drodze, 2015

Redaktor
Paulina Jeske-Choińska

Łamanie komputerowe
Teodor Jeske-Choiński

Projekt okładki i stron tytułowych
Zuzanna Rataj

Fotografie, z wyjątkiem zaznaczonych, pochodzą z prywatnych zbiorów
Rodziny Czartoryskich oraz Archiwum Polskiej Prowincji Dominikanów.

Tekst książki powstał na podstawie scenariusza spotkania *Życie i pasja*
o. Michała Czartoryskiego, przygotowanego przez Barbarę Caillot Dubus,
o. Dariusza Kantypowicza OP i Marcina Brzezińskiego.

Więcej o o. Michale Czartoryskim i jego rodzinie na stronach:
<http://www.czartoryski.dominikanie.pl>; <http://www.ajczartoryscy.pl>

ISBN 978-83-7906-024-5

Wydawnictwo Polskiej Prowincji Dominikanów
W drodze sp. z o.o. 2015
ul. Kościuszki 99, 61-716 Poznań
tel. 61 852 39 62, faks 61 850 17 82
www.wdrodze.pl sprzedaz@wdrodze.pl

Zofii, Grzegorzowi,
Łukaszowi, Magdalenie, Maxymilianowi

*Trzeba zdać sobie sprawę z celu życia [...] Czy go dobrze znam? [...]
Celem tym jest zupełne oddanie się na służbę Bogu [...] Zupełne, całkowite, bez-
apelacyjne [...] poprzez strapienia, bóle, krzyże, oschłości – aż do męczeństwa...*

o. Michał Czartoryski OP

WSTĘP

Osobę i życie o. Michała Czartoryskiego OP poznałem bliżej w 2010 roku. Wówczas to Barbara Caillot Dubus (wnuczka Adama księcia Czartoryskiego, młodszego brata o. Michała) zaproponowała, abyśmy wspólnie uporządkowali archiwalia po jej dziadkach. Wśród licznych fotografii i wspomnień Adama i Jadwigi ze Stadnickich Czartoryskich przewijała się postać błogosławionego dominikanina.

Nasza praca koncentrowała się przede wszystkim na przygotowaniu i wydaniu książki o Adamie i Jadwidze, ale przy okazji odkrywałem coraz więcej szczegółów dotyczących o. Michała. Jego losy coraz bardziej mnie fascynowały. Premiera książki *Adam i Jadwiga Czartoryscy. Fotografie i wspomnienia* odbyła się w listopadzie 2013 roku. Potem przyszedł czas na promocję i spotkania, których tematyka bliska była historii książąt Czartoryskich z Pelkii koło Jarosławia. Było dla nas rzeczą oczywistą, że szczególną uwagę należy poświęcić o. Michałowi, tym bardziej że zbliżała się okrągła, siedemdziesiąta rocznica jego męczeńskiej śmierci w powstaniu warszawskim (6 września 1944 roku) i piętnasta rocznica beatyfikacji. Podobnie myśleli ojcowie dominikanie, którzy przygotowali się do tych uroczystości, organizowali wystawę, wieczory modlitwy z o. Michałem i konferencję naukową.

Poprosiliśmy o pomoc o. Dariusza Kantypowicza OP z klasztoru na Służewie, który koordynował dominikańskie przygotowania i podejmował wiele starań, aby utrwalić pamięć o życiu i śmierci swego współbrata. Nasz świecko-duchowny „triumwirat” zdecydował, że najlepszą formą przekazu będzie nowoczesna, multimedialna prezentacja, wykorzystująca szereg archiwalnych fotografii, a nawet fragmenty nagrań filmowych z udziałem o. Michała z lat trzydziestych XX wieku. Powstał scenariusz

spotkania, obejmujący tło historyczne, rodzinne wspomnienia oraz dzieje polskiej prowincji zakonu w czasach o. Czartoryskiego. Prezentacja *Życie i pasja o. Michała Czartoryskiego* została przedstawiona najpierw w warszawskim Domu Spotkań z Historią, a następnie w Zakopanem, Jarosławiu i Poznaniu.

Na podstawie wspomnianego scenariusza powstał artykuł o życiu o. Michała, opublikowany w miesięczniku „W drodze” w sierpniu 2014 roku oraz tekst niniejszej książki.

Na dalszych stronach znajdzie Czytelnik biografię błogosławionego dominikanina, która w żaden sposób tematu nie wyczerpuje. Może jedynie stanowić zachętę do pogłębionych studiów. Dwie rodziny, które ukształtowały o. Michała: Czartoryscy i dominikanie, to tematy niezwykle ciekawe, obszerne, wielowątkowe, opisane w literaturze naukowej, popularnej i pamiętnikarskiej, gdzie każdy, w zależności od preferowanego stylu narracji, może odnaleźć dodatkowe informacje. Bohater niniejszej książki pozostawił zapiski z lat 1926–1944 pod tytułem *Sprawy duchowe*. Ich kompletne wydanie (drukem ukazały się jedynie niewielkie fragmenty), opatrzone komentarzem wytrawnego teologa, mogłoby stanowić ciekawy przykład autobiografii duchowej i mam nadzieję, że wzbogaci w przyszłości wiedzę o o. Czartoryskim.

Opowieść o o. Michale powstała dzięki życzliwości wielu osób, którym pragnę podziękować. Od początku w tym dziele wspierali mnie Barbara Caillot Dubus i o. Dariusz Kantypowicz OP. Wielogodzinne z nimi rozmowy, słowa zachęty, wskazówki oraz pomoc w dostępie do archiwaliów bardzo przysłużyły się mej pracy. Najserdeczniej Im za to dziękuję.

Wyrazy głębokiej wdzięczności zechce przyjąć bratanica o. Michała – Pani Barbara Czartoryska, prezes Rodzinnego Związku Czartoryskich. Jej entuzjazm dla tego dzieła, poświęcony czas, życzliwe weryfikowanie pewnych historycznych faktów, cenne uwagi i rodzinne anegdoty bardzo wzbogaciły tekst książki.

Dziękuję o. Ireneuszowi Wysokińskiemu OP, dyrektorowi Archiwum Polskiej Prowincji Dominikanów w Krakowie, za wszelką pomoc i udostępnienie materiałów dotyczących życia oraz beatyfikacji o. Michała.

Dyrektorowi Wydawnictwa W drodze, o. Wojciechowi Prusowi OP, i jego współpracownikom dziękuję za propozycję napisania biografii o. Czartoryskiego i pomoc w jej wydaniu.

Marcin Brzeziński

POWSTANIE WARSZAWSKIE 1944

Ta historia rozegrała się ponad siedemdziesiąt lat temu w Warszawie. W dniu 6 września 1944 roku sytuacja na Powiślu była dramatyczna. Niemcy zajmowali kolejne domy i ulice, likwidowali punkty powstańczego oporu. Polscy żołnierze wycofali się w kierunku Śródmieścia, dzielnica skapitulowała. Pozostali tylko schowani w piwnicach cywile i ranni. Czekali. Na rogu ulic Tamki i Smulikowskiego, w podziemiach firmy Alfa-Laval, funkcjonował powstańczy szpital, w którym kapelanem był o. Michał Czartoryski OP, dominikanin z klasztoru na Służewie.

W dniu wybuchu powstania, we wtorek 1 sierpnia, o. Michał miał umówioną wizytę u okulisty na Powiślu. Wyruszył po południu. Po drodze minął współbrata – o. Stanisława Dobeckiego OP.

Spotkałem go jeszcze [...] przy ul. Wilanowskiej, niedaleko klasztoru, gdy wracałem, zaopatrzwszy młodzież powstańczą sakramentami św., zebraną w prywatnej willi i czekającą na sygnał do walki. Podzieliliśmy się jeszcze najświeższymi wiadomościami z nadzieją i humorem¹.

Korzystając z nadarzającej się sposobności, o. Czartoryski postanowił odwiedzić zaprzyjaźnioną rodzinę prof. Stanisława Kasznicy²,

¹ Stanisław Dobecki OP, *Wspomnienia o o. Michale Czartoryskim*, Poznań, 30.03.1993, Archiwum Prowincji Polskiej Dominikanów (dalej: APPD), Dokumenty beatyfikacyjne o. Michała Czartoryskiego (dalej Db), teczka 30.

² Stanisław Wincenty Kasznica (1874–1958) – prawnik, profesor Uniwersytetu Poznańskiego, sędzia Trybunału Kompetencyjnego, działacz polityczny. W 1943 r. opublikował pod pseudonimem „dr A. Łużycki” i z fikcyjną datą 1938 r. podręcznik *Polskie prawo administracyjne*, który był podstawą kształcenia

mieszkającą wówczas przy ul. Smulikowskiego 4a. Profesor Kasznica utrzymywał od lat bliskie relacje z Witoldem księciem Czartoryskim (ojcem o. Michała). Łączyły ich zapatrywania polityczne, działalność polityczna (byli senatorami II RP) i współpraca na Akademii Rolniczej w Dublanach³.

Po wybuchu II wojny światowej Kasznicowie zostali wysiedleni z Poznania. Znaleźli schronienie w majątku krewnych w Kroczowie w powiecie zwoleńskim. W 1943 roku przenieśli się do Warszawy, gdzie gościńczę zaoferowali im dominikanie na Służewie. Zamieszkali w domku ogrodnika⁴. Rok później prof. Kasznica dostał pracę w Delegaturze Rządu w Departamencie Spraw Wewnętrznych i otrzymał mieszkanie przy ul. Smulikowskiego. Pod tym adresem odbywały się spotkania członków tajnych organizacji, przechowywano w skrytkach broń i dokumenty⁵.

Ojciec Michał zjawił się u Kaszniców 1 sierpnia przed godziną szesnastą. O czwartej rozległ się alarm przeciwlotniczy i wszyscy zeszli do piwnicy. W tamtym czasie lotnictwo radzieckie bombardowało niektóre obiekty w Warszawie. Około godziny siedemnastej schronieni w piwnicy usłyszeli silną detonację. Wybiegli przed dom. Okazało się, że pocisk artyleryjski rozwalil mieszkanie Kaszniców na trzecim piętrze. Rozpoczęło się powstanie, o. Czartoryski nie mógł już wrócić do klasztoru. Profesora i o. Michała przygarnęła, mieszkająca na parterze przy Smulikowskiego 10,

studentów na tajnych wykładach Wydziału Prawa Uniwersytetu Warszawskiego. W 2013 r. zostały opublikowane wspomnienia S. Kasznicy *Druza wojna światowa* wraz z aneksem zawierającym relacje jego dzieci: Eleonory i Andrzeja Kaszniców. Wspomnienia i relacje S. i E. Kaszniców są podstawowym źródłem informacji o ostatnich tygodniach życia o. Michała Czartoryskiego.

³O. Krzysztof A. Kasznica OP, *Zeznanie w sprawie Sługi Bożego Ojca Michała Czartoryskiego*, Warszawa, 01.04.1993, APPD, Db,teczka 30.

⁴Ibidem.

⁵Teresa z Szymańskich-Krokowicz, *Co pozostało? O rodzinach Kaszniców, Durskich i Szymańskich*, Poznań 2013, s. 39.

pani Miłobędzka. Żona profesora wraz z córką Eleonorą zamieszkały w jednym z opuszczonych domów przy Smulikowskiego 13⁶.

O ile przypadek sprawił, że o. Michał znalazł się w ogniu walk, o tyle już świadoma decyzja skierowała go do dowódcy III Zgrupowania „Konrad” – kpt. Juliana Szawdyna (ps. „Konrad Niewiadomski”)⁷. Dnia 2 sierpnia

przyszedł wysoki, w białym habicie, niemłody już dominikanin, mówiąc krótko, że wybuch powstania zaskoczył go w mieszkaniu jego znajomych [...], a ponieważ on widzi, że oddziały nasze już mają kilku zabitych i wielu ciężko rannych żołnierzy, więc potrzebny jest kapelan do posługi duszpasterskiej i on pragnąłby im tę posługę udzielać⁸

– wspominał jeden z powstańców. Czartoryskiego mianowano kapelanem.

W zgrupowaniu „Konrad” walczyło ponad 450 żołnierzy, z czego dwie trzecie zginęło podczas powstania. Głównym zadaniem oddziału, jak się okazało niemożliwym do wykonania ze względu na słabe uzbrojenie, było opanowanie przyczółków dwóch mostów: Poniatowskiego

⁶Stanisław Wincenty Kasznica, *Druga wojna światowa. Wspomnienia spisane na podstawie codziennych notatek*, Warszawa–Poznań 2013, s. 145, 202; Eleonora Kasznica, ps. „Ela” P.Ż. (Pomoc Żołnierza), *Wspomnienia z okresu Powstania Warszawskiego dotyczące o. Michała Czartoryskiego*, Warszawa, 16.12.1992, APPD, Db, teczka 30.

⁷Adam de Michelis, Alicja Rudniewska, *Pod rozkazami „Konrada”. Pierwsza monografia III Zgrupowania Obwodu Warszawskiego AK*, Warszawa 1993, s. 75, 276.

⁸Stanisław Krowacki, ps. „Leonowicz”, *Moje wspomnienia o Ojcu Michale Czartoryskim, Dominikaninie, Kapelanie III Zgrupowania „Konrad” AK w Powstaniu Warszawskim*, APPD, Db, teczka 30.

i średnicowego. Utrzymanie Powiśla miało dla powstańców strategiczne znaczenie ze względu na znajdującą się tam elektrownię⁹.

Ojciec Michał był stale do dyspozycji tych, którzy potrzebowali spowiedzi czy sakramentu namaszczenia. Usługiwał żołnierzom i cywilom. Przemykał się po ulicach, za barykady i do okopów, chodził do szpitala, przesiadywał przy łóżkach rannych. Budził powszechną sympatię. Eleonora Kasznica wspomina:

Charakteryzował się ogromnym spokojem w postaci i w oczach, uważnym i takim autentycznie dobrym spojrzeniem. A przecież Ojciec też przeżywał – ciągle ktoś ginął, kogoś przynoszono ciężko rannego [...]. Nie widziałam naszego Kapelana niespokojnego, zdenerwowanego, i ten Jego spokój udzielał się innym, to zrównoważenie jakże było potrzebne w tym czasie¹⁰.

W chwili wybuchu powstania duchowni opuścili kościół św. Teresy przy ul. Tamka. Ojciec Michał uratował pozostawione tam komunikanty i paramenty liturgiczne. Odprawiał msze tam, gdzie to jeszcze było możliwe. Początkowo w kościele, a po jego zbombardowaniu na dziedzińcu Ubezpieczalni Społecznej (Smulikowskiego 6/8) czy innych kamienic¹¹.

W święto Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny – 15 sierpnia – powstańcy z o. Michałem urządzili ołtarz polowy w bramie domu

⁹ Aleksander Kopiński, *Księżę i żebrak. Błogosławiony ojciec Michał Czartoryski OP [w:] Gdy zaczniemy walczyć miłością...Portrety kapelanów powstania warszawskiego*, Warszawa 2004, s. 159.

¹⁰ E. Kasznica, *Wspomnienia*.

¹¹ Maurycy L. Niedziela OP, *Błogosławiony ojciec Michał Czartoryski, dominikanin męczennik*, Warszawa 2004, s. 65; Aleksander Kopiński, *Kapelan AK pseud. „Ojciec Michał” – ostatnie tygodnie życia Czartoryskiego na powstańczym Powiślu. Referat wygłoszony podczas konferencji naukowej z okazji 70. rocznicy męczeńskiej śmierci „Bł. Michał Czartoryski OP i jego czasy”*, Warszawa 2014.

przy Smulikowskiego 1/3¹². Na kracie zawiesili ciemną materię, z białych obrusów udrapowali krzyż, z papieru wycięli orla białego, obok tabernakulum ustawili ocalone lichtarze ze świecami, a nawet gladiolusy, które przetrwały gdzieś pośród ruin. Tak zapamiętał to jeden z uczestników:

Uroczystość odbywała się w scenerii płonących domów, huku pękających pocisków, terkotu broni maszynowej i świcie przelatujących „sztukasów”. Byliśmy zahipnotyzowani stoickim spokojem ks. kapelana celebrującego Mszę św., a następnie Jego kazaniem. Gorące słowa otuchy uskrzydlały nas i mobilizowały do większych wyrzeczeń, czuliśmy się jedną wielką rodziną, walczącą o swój byt i godność¹³.

Ojca Michała można było łatwo znaleźć w znanym powstańcom kącie, w jednej z piwnic Ubezpieczalni na Smulikowskiego. Siedział na krześle, a obok ktoś klęczał i spowiadał się. Dalej czekała kolejka opartych o ścianę, wyciszonych dziwnie młodzieńców, skromnych sanitariuszek i cywilów¹⁴.

Otoczenie wiedziało, że ojciec Michał niedosłyszał i czasem trudno mu było spowiadać w prowizorycznych, powstańczych warunkach. Nie mógł wymagać od penitenta zbyt głośnego mówienia, ze względu na tajemnicę spowiedzi. „Stale miał to na uwadze, a mimo to [...] nigdy nie było w nim zniecierpliwienia”¹⁵. Żołnierze często prosili o Michała o spowiedź w czasie silnego ostrzału... bo wiedzieli, że ma uszkodzony słuch i może „najcięższych grzechów” nie usłyszy. Pomimo tych „sztuczek”

¹² Aleksander Kopiński, *Kapelan AK*.

¹³ Jan Chmielewski, ps. „Mączka”, *Wspomnienie o o. Michale Czartoryskim*, Warszawa, 16.02.1992, APPD, Db,teczka 30.

¹⁴ S. Krowacki, *Moje wspomnienia*.

¹⁵ E. Kasznica, *Wspomnienia*.

odchodzili od spowiedzi poruszeni. Opowiadali potem, że ojciec miał swoje sposoby dotarcia do sumień i zawsze dawał odpowiednie nauki¹⁶.

Czartoryski roztoczył dyskretną opiekę nad szesnastoletnią wówczas córką państwa Kaszniców – Eleonorą, która pomagała w kantynie. Ale była to też opieka stanowcza. Gdy Kasznicówna musiała wyciągnąć ze zbombardowanego mieszkania rodziców potrzebne rzeczy i resztki produktów żywnościowych, nie pozwolił jej iść samej. Wyruszyli późnym wieczorem. Ojciec Michał ubezpieczał jej drogę i czekał, aż opróżni skrytki w obserwowanym przez Niemców mieszkaniu bez ściany. W razie postrzału mógłby ją stamtąd wyciągnąć¹⁷.

Eleonora Kasznicówna prosiła o Michała o pomoc i interwencję w trudnych sprawach. Z kuchni, w której pracowała, znikwały zapasy. Intendentura organizowała sobie „smaczne kolacje”, a w szpitalu brakowało lepszego jedzenia dla rannych. Dziewczęta pomagające w przyrządzaniu posiłków nie mogły sobie dać z tym rady. Ojciec Czartoryski interweniował i zapasy przestały znikać¹⁸.

Czułam się ogromnie zaszczycona i dumna, kiedy Ojciec Michał poprosił mnie o wypranie szkaplerza¹⁹, to była prośba jakby nieśmiała, a ja się ogromnie ucieszyłam. Wiedział, że są trudności z wodą, a sam nie mógł tego zrobić. Szkaplerz brudził się szybko

– wspominała po latach Eleonora Kasznicówna²⁰.

¹⁶ Ibidem

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Szkaplerz – dwa długie pasy materiału noszone przez zakonnik na piersi i plecach. Strój dominikanina składa się z tuniki przepasanej skórzanym pasem z przypiętym różańcem, szkaplerza i kaptura; częścią stroju jest także czarna kapa z kapturem.

²⁰ E. Kasznica, *Wspomnienia*.

W połowie sierpnia walki na Powiślu były coraz cięższe. Dzielnicę ostrzeliwano m.in. z pociągu pancernego na wiadukcie kolejowym. Nasilały się bombardowania Luftwaffe²¹. Rannych przenoszono do szpitali. Mieszkańcy chętnie dzielili się tym, co jeszcze ocalało, przynosili łóżka, materace, pościel. Szpital polowy III Zgrupowania zorganizowano już 1 sierpnia. Mieścił się na Smulikowskiego w ambulatorium Ubezpieczalni. Komendantem był dr Bolesław Bartenbach (ps. „Teofil”). Była to dobrze wyposażona placówka, ze świetną obsadą chirurgiczną (dr J. Kubiak z asystentami). Zależnie od liczby rannych, w szpitalu było od 40 do 60 łóżek. W dniu 25 sierpnia placówkę przeniesiono do podziemi budynku firmy Alfa-Laval na rogu ulic Tamka i Smulikowskiego. Funkcjonowała tam przez jedenaście dni²². Ojciec Michał przychodził do szpitala codziennie, ze swej kwatery dzielonej z prof. Stanisławem Kasznicą. Sposiadał chorych, udzielał sakramentów, a czasem, jako silny mężczyzna, pomagał rannych transportować²³.

Nastrój „piwniczny” [...] był rozproszony przez częste odwiedziny o. Michała [...]. Widok wyłaniającej się sylwetki niezmordowanego księdza zawsze pogodnego i tchnącego optymizmem [...] łagodził nasz ból. Dla każdego, nawet najciężej rannych, zawsze znalazł słowa pociechy i potrafił natchnąć nadzieją i wiarą na lepszą przyszłość²⁴.

²¹ A. Kopiński, *Ksiązę i żebrak*, s. 162.

²² Krystyna Osińska, Janina Burska-Toborowicz, *Powstańcza służba zdrowia na Powiślu* [w:] *Grupa Bojowa „Krybar” w walce o Powiśle i Uniwersytet Warszawski. Materiały z sesji historycznej, zorganizowanej 3 listopada 1994 r. w Warszawie przez Uniwersytet Warszawski i Środowisko Żołnierzy AK Grupy Bojowej „Krybar”, z okazji 50. rocznicy Powstania Warszawskiego*, Warszawa 1995, s. 60.

²³ Robert Gawkowski, „Krybar”. *Uniwersytet w cieniu powstańczych walk*, Warszawa 2014, s. 137.

²⁴ J. Chmielewski, *Wspomnienie o o. Michale*.

Niemcy rozpoczęli szturm na Powiśle 3–4 września. Atakowali od strony Wisły i uniwersytetu. Od północy nacierały oddziały gen. Oskara Dirlewangera, składające się przeważnie z kryminalistów. Powstańcy podjęli decyzję o ewakuacji oddziałów w kierunku Śródmieścia nocą z 5 na 6 września. Pozostały szpitale z ciężko rannymi, część obsługi i ludność cywilna²⁵.

Personel szpitala w podziemiach Alfa-Laval bardzo cenił sobie obecność o. Michała. „Czuliśmy się z nim mniej osamotnieni i bardziej bezpieczni. Ranni prosili często: »Siostró, proszę poprosić ojca, że się do mnie zbliżył«”. Dominikanin siadał wtedy obok chorego, pochylał się, spowiadał i pocieszał. Na dzień 5 września planowany był ślub jednego z lekarzy, dr. Stefana Skowrońskiego, w ruinach kościoła św. Teresy. Ojciec Michał rozmawiał z nim kilka razy, omawiając zapewne szczegóły, ale ze względu na zmasowany atak niemiecki do ceremonii nie doszło²⁶.

Noc z 5 na 6 września o. Czartoryski spędził w szpitalu. Rankiem 6 września odprawił swoją ostatnią mszę św. Jedna z osób w niej uczestniczących opowiadała:

Szczególnie utkwiło mi w pamięci to, jak o. Michał rozdawał rannym i nam, sanitariuszkom, komunikanty, po kilka, do ostatniej kruszyny, aby nie dostały się w ręce wroga i nie były zbezczeszczone [...]. I tak posileni, z Bogiem, z o. Michałem czekaliśmy końca²⁷.

Około godziny jedenastej przyniesiono z ulicy ранnego, któremu zbłąkany odłamek rozszarpał udo. Dr Stefan Skowroński z sanitariuszką próbowali zatamować krwawienie tętnicze.

²⁵ A. Kopiński, *Księżę i żebrak*, s. 162–163.

²⁶ Maria Skowrońska, *Wspomnienie o Ojcu Michale Czartoryskim z czasu Powstania Warszawskiego*, Warszawa, 06.02.1992, APPD, Db, teczka 30.

²⁷ Krystyna Wiśniewska-Zolotkiewicz, ps. „Gejsza”, *Krótkie wspomnienie o Ojcu Michale Czartoryskim – dominikaninie*, Warszawa, 06.01.1993, APPD, Db, teczka 30.

Pamiętam życzliwy i uważny wzrok Ojca Michała, który siedząc w pobliżu w swym białym habicie, z wychudzoną, pokrytą ciemnym zarostem twarzą spoglądał na rannego i na nas, i modlił się²⁸.

Niemcy, po zajęciu Powiśla, rozkazali ludności cywilnej opuszczać piwnice. Zaczęli formować kolumnę, która miała pomaszerować do obozu przejściowego w Pruszkowie. Znajdującym się w niej prof. Kasznicy i jego córce udało się jeszcze przedostać do szpitala. Profesor namawiał o. Michała, aby wyszedł wraz z ludnością w cywilnym przebraniu, ale żadne argumenty nie skutkowały.

Dominikanin łagodnie uśmiechnął się i powiedział, że szkaplerza nie zdejmie i rannych, którzy są zupełnie bezradni i unieruchomieni w łózkach, nie opuści [...]. Nawet nie pożegnałam się z nim, bo jeden z rannych zaczął charczeć, chyba umierał, i o. Michał [...] przeszedł do innego pomieszczenia²⁹.

W szpitalu było jedenastu żołnierzy na łózkach. Dookoła kręcili się Niemcy. Jeden z nich przyglądał się rannym i wykrzykiwał coś o „AK Banditen”. Ojciec Michał zajął się pakowaniem kielicha i pateny. Kazano wszystkim opuścić szpital. Zostali ranni i o. Michał, którego zatrzymano. „Pożegnaliśmy się w milczeniu, silnym uściskiem, z przejmującym wzruszeniem. On jak zawsze opanowany, spokojny, nawet pogodny. Czuliśmy, że to ostatnie pożegnanie, że nie zobaczymy się już nigdy więcej...”³⁰ – wspominał potem Stanisław Kasznica. Czartoryski udzielił wszystkim generalnej absencji. Po czym, jak relacjonowali świadkowie, usiadł mię-

²⁸ M. Skowrońska, *Uzupełnienie do wspomnień o Ojcu Michale Czartoryskim z okresu Powstania Warszawskiego*, Warszawa, 17.12.1993, APPD, Db, teczka 30.

²⁹ E. Kasznica, *Wspomnienia*..

³⁰ S.W. Kasznica, *Druga wojna światowa*, s. 150–152.

dzy chorymi i zaczął odmawiać różaniec. Wkrótce Niemcy wszystkich wymordowali. Było to między godziną czternastą a piętnastą.

Jeszcze tego samego dnia prof. Kasznica dowiedział się, że o. Michał nie żyje. Odnalazł go robotnik, który opowiadał, że hitlerowcy wrzucili do piwnicy granaty. Potem jemu i kilku innym ludziom kazali wyciągnąć zwłoki. Oblali je benzyną na pobliskiej barykadzie i podpalili. Szczątki pochowano na jednym z pobliskich podwórek³¹.

Ojciec Ireneusz Łuczyński OP, jeden z wychowanków o. Czartoryskiego, spotkał po zakończeniu wojny na Jasnej Górze człowieka, który miał być świadkiem ostatnich chwil o. Michała, a sam cudem uniknął śmierci. Opowiedział, że ciężko rannych zastrzelono w łózkach, a o. Michała wyprowadzono na zewnątrz. Jeden z Niemców sprawdził jego papiery, a widząc, że to duchowny, zaczął mu wymyślać, że jest największym z bandytów. Zażądał, aby dominikanin zdjął habit. Gdy o. Michał odmówił, zastrzelił go³².

Jakkolwiek nie ma pewności co do tego, jak naprawdę wyglądała śmierć o. Michała 6 września 1944 roku, to jeden fakt jest bezsporny. Była to śmierć dobrowolnie wybrana przez zakonnika, który mógł wycofać się wraz z przeniesieniem linii walk lub z ludnością cywilną. Stanowczo odmówił ewakuacji. Nie zdjął habitu i nie opuścił rannych. Dał świadectwo wiary i miłości bliźniego³³.

Podczas ekshumacji w 1945 roku nie udało się już rozpoznać szczątków o. Michała. Jego prochy złożono najprawdopodobniej na cmentarzu Powstańców Warszawy przy ul. Wolskiej.

³¹ M.L. Niedziela OP, *Błogosławiony*, s. 68, 99; S.W. Kasznica, *Druha wojna światowa*, s. 151, 215.

³² Ireneusz Łuczyński OP, *Moje wspomnienia o Ojcu Michale Czartoryskim OP*, Gidle, 15.12.1992, APPD, Db,teczka 30; Jan Grzegorzczuk, *O bogatym młodzieńcu, który nie odszedł zasmucony. Bł. Michał Czartoryski (1897–1944)*, Poznań–Jarosław 2004, s. 118.

³³ Albert Krapiec OP, *Wspomnienia wychowanka o Ojcu Michale Czartoryskim*, Lublin, 15.01.1993, APPD, Db,teczka 30.

FAMILIA

Jan książę Czartoryski poszedł za głosem powołania w 1926 roku i wstąpił do seminarium duchownego we Lwowie. Rok później dokonał ostatecznego wyboru. Za furtą krakowskiego klasztoru dominikanów zostawił świat arystokracji i rodzinę o wielkich niegdyś wpływach politycznych i ogromnych zasługach dla kultury narodowej.

Czartoryscy herbu Pogoń Litewska byli starą książęcą rodziną, która wywodziła się od wielkiego księcia litewskiego Giedymina (1257–1341), dziada króla Władysława Jagiełły. Swoje nazwisko wzięli od dóbr Czartorysk na Wołyniu³⁴. Główne linie rodu miały swoje rezydencje w Klewaniu i Korcu. Okres największego znaczenia Czartoryskich przypadł na XVIII wiek, a stworzone przez nich stronnictwo zwane Familią, dążące do wprowadzenia reform społeczno-ustrojowych, kształtowało scenę polityczną Rzeczypospolitej i doprowadziło do wyniesienia na tron Stanisława Augusta Poniatowskiego (syna Konstancji z Czartoryskich).

Rozległe dobra i rezydencje rodziny na przestrzeni wieków rozrzucone były po całym kraju. Posiadali m.in. Baszków, Brzeżany, Czartorysk, Gołuchów, Klewań, Konarzewo, Korzec, Pełkinie, Rokosów, Sieniawę, Wiązownicę, Wołczyn i oczywiście słynne Puławy. Ostatnia z wymienionych rezydencji stała się na pewien czas bezpieczną przystanią dla wspańiałych zbiorów. Izabella z Flemingów Adamowa księżna Czartoryska (1746–1835) wraz z mężem zgromadziła w „Domu Gotyckim” i „Świą-

³⁴ Tomasz Lenczewski, *Genealogie rodów utytułowanych w Polsce*, t. 1, Warszawa 1996–1997, s. 3–14.

tyni Sybilli” kolekcję dzieł sztuki europejskiej (m.in. obrazy Leonarda, Rafaela, Rembrandta) i narodowych pamiątek³⁵.

Po powstaniu listopadowym 1830–1831 Czartoryscy musieli opuścić Puławę, aby ratować się przed represjami carskimi, a zgromadzone zbiory przed konfiskatą. Starszy syn Izabelli, Adam Jerzy książę Czartoryski (1770–1861), pierwszy prezes powstańczego Rządu Narodowego, zaocznie skazany na śmierć, wyjechał na stałe do Francji. W 1843 roku, za namową Eugenia Delacroix, kupił piękny barokowy pałac na wyspie św. Ludwika, Hotel Lambert, w którym umieścił uratowane z Puław zbiory³⁶.

W Wiedniu zamieszkał młodszy syn Izabelli, książę Konstanty (1773–1860), pradiad o. Michała. W przeciwieństwie do brata Adama Jerzego, Konstantego nie zajmowała polityka. Uwagę skupił na karierze wojskowej. Był oficerem gwardii i do 1799 roku adiutantem wielkiego księcia Konstantego. W 1801 roku uczestniczył w Moskwie w koronacji cara Aleksandra. Z entuzjazmem patrzył na sukcesy Napoleona. W roku 1808 pojechał do Paryża, gdzie został przedstawiony cesarzowi. Powrócił pod jego wielkim urokiem. W Puławach wyposażył własnym kosztem szesnasty pułk piechoty, z którym pomaszzerował na Moskwę w 1812 roku. Z kampanii rosyjskiej powrócił z Legią Honorową (za bitwę pod Smoleńskiem) i zrujnowanym zdrowiem. Po śmierci swej pierwszej żony, Anieli z Radziwiłłów, poślubił skromnego pochodzenia Marię Dzierżanowską (1790–1842), wychowanicę swej siostry Marii księżnej Wirtemberskiej, a córkę kościuszkowskiego i napoleońskiego żołnierza. Ten mariaż był powodem rodzinnego dysonansu, którego skutki udało się załagodzić dopiero po kilku latach. Po sprzedaży Międzyrzecza na Podlasiu (który otrzymał w działach) Konstanty i Maria Czartoryscy zamieszkali w Wiedniu³⁷.

³⁵ Marek Rostworowski, *Gry o Damę*, Kraków 1994, s. 39–44.

³⁶ Ibidem, s. 49.

³⁷ *Konstantin Czartoryski, Meyers Großes Konversations-Lexikon*, t. 4, Leipzig

Książę Konstanty zakupił w 1832 roku rezydencję w Weinhaus na przedmieściu austriackiej stolicy³⁸. Zgromadził w swym domu bogatą galerię starożytności, obrazów, dzieł sztuki i cenny księgozbiór. Chętnie gościł artystów, zwłaszcza muzyków i wiedeńską Polonię. Należał do grona założycieli Towarzystwa Muzycznego, wydawał miesięcznik muzyczny i teatralny³⁹.

Syn Konstantego, a dziad o. Michała, książę Jerzy (1828–1912), wychowywał się w artystycznej i intelektualnej atmosferze Wiednia. Początkowo próbował swych sił w dziedzinie sztuk plastycznych, muzyki i teatru. W latach 1855–1865 współredagował „Rezensionen und Mitteilungen über Theater und Musik”, czasopismo, które cieszyło się dużą renomą w Austrii i poza jej granicami. Sam świetnie grał na fortepianie i posiadał dużą wiedzę na temat opery. Podczas prywatnych koncertów dla rodziny z upodobaniem wykonywał włoskie arie operowe. Po śmierci swego ojca przejął majątki w Galicji i zajął się ich modernizacją. Wprowadził nowoczesny system zarządzania, stosował nowatorskie metody uprawy. Wiele uwagi poświęcił tzw. pracy organicznej. Został wójtem wsi Wiązownica⁴⁰ i wszedł do rady powiatu jarosławskiego (był jej prezesem). Dzięki temu przez lata mógł kontrolować gospodarkę, budowę

1906, s. 398–399; Aldona Cholewianka-Kruszyńska, *Piękna i dobra. Opowieść o Zofii z Czartoryskich Zamoyskiej*, Kozłówka 2008, s. 87, 89, 98, 101, 125.

³⁸ Karl Romstorfer, *Das Czartoryskipalais in Weinhaus, Reichspost*, 29.10.1913, s. 1–2; Hans Zerbs, *Die Tage des Czartoryski-Schlüssel sind gezählt*, *Die Presse* Nr 2168, 11.12.1955, s. 7; *Czartoryskischlüssel*, <http://www.dasrotewien.at/czartoryskischloessel.html> (dostęp 10.04.2015). Czartoryscy pozostali właścicielami pałacu do 1912 r., budowlę rozebrano w 1957 r.

³⁹ *Konstantin Czartoryski*, s. 398–399; Włodzimierz Czartoryski, *Wiązownica, dom moich dziadków*, APPD, Db, teczka 53.

⁴⁰ Wiązownica – wieś w powiecie jarosławskim, woj. podkarpackie. Znajdował się tam dwór Czartoryskich zniszczony całkowicie podczas ostrzału artyleryjskiego w czasie I wojny światowej.

i utrzymanie dróg, melioracje, oświatę ludową i wiele innych lokalnych spraw. Szczególną pieczołowitością otaczał szkolnictwo⁴¹.

Z funduszków księcia Czartoryskiego udzielano kredytu ludności mieszkającej w majątku. Najwyższa pożyczka wynosiła 50 reńskich (mniej więcej równowartość krowy). Spłacano ją w ratach tygodniowych, ale nie pobierano procentów. Rygorystycznie przestrzegano sumienności. O ile ktoś nie dotrzymał terminu płatności, to cała wieś, z której pochodził dłużnik, miała zamknięty dostęp do kredytu do chwili spłaty całości długu. Dla pracowników majątku powstał fundusz emerytalny i poprawiono organizację służby zdrowia (stały lekarz dworski, siostra pielęgniarka), opłacanej przez Czartoryskich. W majątku powstał tartak parowy, cegielnia, a nawet szkoła koszykarska, której wyroby sprzedawano do Ameryki i Australii⁴².

Czartoryskiego w 1867 roku wybrano posłem na Sejm Krajowy Galicji. Od 1871 roku zasiadał w Radzie Państwa w Wiedniu, a w 1891 roku cesarz Franciszek Józef mianował go dziedzicznym członkiem austriackiej Izby Panów⁴³.

W Wiedniu w 1861 roku odbył się ślub księcia Jerzego z Marią Čermák (1835–1916). Babka o. Michała była z pochodzenia Czeszką z rodziny mieszczańskiej. Urodziła się w Pradze jako córka znanego lekarza. Odebrała staranne wykształcenie w szkole klasztornej w Belgii.

⁴¹ We wsiach w obrębie majątku wybudował na własny koszt kilkanaście budynków szkolnych. Regularnie organizował spotkania nauczycieli wiejskich, w których uczestniczył. Każdy nauczyciel otrzymywał, za symboliczny czynsz, parę mórg pola na własny użytek. Posady nauczycieli w dobrach wierzchnich uchodziły za jedne z najlepszych. Swoją wiedzę w zakresie szkolnictwa Jerzy wykorzystał z powodzeniem jako prezes Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego w latach 1892–1896. Czartoryski był także kuratorem zakładu dla ociemniałych we Lwowie. Część jego podopiecznych spędzała letnie miesiące w Wiązownicy.

⁴² Georg Czartoryski, *Meyers Großes Konversations-Lexikon*, t. 4, Leipzig 1906, s. 399; W. Czartoryski, *Wiązownica*.

⁴³ Georg Czartoryski, s. 399.

Jeden z jej braci został lekarzem laryngologiem i naukowcem, drugi prowadził księgarnię w Wiedniu⁴⁴. Najbliższym Marii był trzeci z jej braci, Jaroslav Čermák (1830–1878), jeden z najwybitniejszych czeskich malarzy historycznych szkoły monachijskiej. Mimo iż większość życia spędził za granicą, to nigdy nie stracił kontaktu z ojczyzną. Był zaangażowany w odradzający się wówczas narodowy ruch czeski. W swoich pracach nawiązywał do dziejów Czech, szczególnie do okresu husyckiego. Inspiracji do obrazów szukał też w przeszłości Czarnogóry, Dalmacji i Serbii⁴⁵. Jej wnuk Włodzimierz tak zachował babkę w pamięci:

Babcia była niskiego wzrostu [...] ruchliwa i energiczna. Całe otoczenie musiało się stosować w najmniejszych drobiazgach do jej woli. Cierpiała bardzo na artretyzm i od kiedy pamiętam, chodziła z trudem o dwu laskach. Obawiała się bardzo przeciągów [...]. Miała swój kąt zasłonięty szklanym parawanem [...], gdzie obserwowała ruch w salonie. Chociaż cudzoziemka z urodzenia i wychowania, stała się gorącą patriotką polską, a dobro kraju stało u niej zawsze na naczelnym miejscu [...]. Używając stale przez lat blisko sześćdziesiąt języka polskiego, mówiła zawsze z silnym akcentem cudzoziemskim⁴⁶.

Jerzemu i Marii Czartoryskim urodziło się dwoje dzieci: Witold (ojciec przysłego błogosławionego dominikanina) i Wanda.

Witold książę Czartoryski należał do grona znaczących postaci życia społeczno-politycznego Galicji przełomu XIX i XX wieku. Urodził się w Wiedniu w 1864 roku. Jego starsza siostra Wanda (1862–1920), utalentowana malarka, swój talent doskonaliła w wiedeńskiej Akademii

⁴⁴ W. Czartoryski, *Wiązownica*.

⁴⁵ Jaroslav Čermák, *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*, cz. 1, Wien 1957, s. 161.

⁴⁶ W. Czartoryski, *Wiązownica*.

Sztuk Pięknych. Gdy rodzina przeprowadziła się z Wiednia do Wiązownicy, księżniczka zorganizowała tam nowatorski ośrodek rzemiosła artystycznego, działający na zasadach spółdzielni. Sławne były „hafty wiązownicze”, których wzory wymyślała Wanda Czartoryska⁴⁷.

Witold ukończył gimnazjum w Jarosławiu. Studiował przez rok filozofię. Fachowe przygotowanie do prowadzenia majątku zdobył podczas trzyletnich studiów na Akademii Rolniczej w Wiedniu⁴⁸.

Gdy młody książę ukończył lat dwadzieścia, jego rodzice, w szczególności zaś matka, zaczęli rozglądać się za odpowiednią kandydatką na żonę dla swego syna. W tym samym czasie Włodzimierz i Alfonsyna z hr. Miączyńskich hr. Dzieduszyccy⁴⁹ – właściciele położonego w niedalekim sąsiedztwie od Pełkń Zarzecza – szukali męża dla swej córki Jadwigi (1867–1941). W tym drugim przypadku rolę głównej swatki także odegrała matka. Obie panie wydawały się bardzo zadowolone z planów matrymonialnych dla swoich dzieci. Pozostawało tylko skłonić młodych, aby taki scenariusz zaakceptowali, a to nie okazało się zadaniem łatwym⁵⁰.

Pani Alfonsyna uważała mariaż z książęcą rodziną za bardzo pożądanym, bo podkreślał wysoką pozycję Dzieduszyckich nie tylko wśród polskiej arystokracji. Zapewne nie bez znaczenia były też parantele Czartoryskich z domami panującymi hiszpańskim i francuskim. W opinii pani Czartoryskiej młoda Jadwiga była świetną partią. Piękna, bardzo majątna, o wysokiej kulturze osobistej i intelektualnej, ukształtowanej przez środowisko rodzinne Dzieduszyckich. Wydawała się idealną kandydatką.

⁴⁷ Paweł Czartoryski, *Ojciec Michał – tradycje i środowisko rodzinne*, APPD, Db, teczka 26.

⁴⁸ *Posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939. Słownik biograficzny*, t. I, Warszawa 1998, s. 312–313; P. Czartoryski, *Ojciec Michał*.

⁴⁹ Włodzimierz hr. Dzieduszycki (1825–1899), syn hr. Józefa Kalasantego i Pauliny hr. Działyńskiej, ożenił się w 1853 r. we Lwowie z Alfonsyną hr. Miączyńską (1836–1919), córką hr. Mateusza i Klementyny hr. Potockiej.

⁵⁰ Kazimierz Karolczak, *Dzieduszyccy – dzieje rodu*, Kraków 2001, s. 147–149.

KALENDARIUM NAJWAŻNIEJSZYCH WYDARZEŃ Z ŻYCIA JANA (O. MICHAŁA) CZARTORYSKIEGO

(Opracował o. Dariusz Kantypowicz OP)

- 19 lutego 1897 roku – Jan Franciszek Konrad przychodzi na świat w Pełkiniach jako szóste dziecko Witolda i Jadwigi Czartoryskich
- 3 marca 1897 roku – chrzest w kościele parafialnym w Jarosławiu
- 1910–1914 – uczęszcza do szkoły ks. Gralewskiego w Starej Wsi pod Warszawą
- 1914–1915 – spędza 8 miesięcy na Morawach (na zamku Frain u Stadnickich)
- 1915 rok – powołanie do wojska austriackiego, służba w 7. Dywizji Artylerii Konnej, nauka w szkole oficerskiej
- 10 stycznia 1916 roku – matura w Cesarsko-Królewskiej II Szkole Realnej w Krakowie
- 1917 rok – rozpoczyna studia na Politechnice Lwowskiej, kontynuowane z przerwami do 1926 roku
- 1918–1920 – udział w obronie Lwowa i wojnie ukraińskiej oraz w wojnie polsko-bolszewickiej w dowództwie Armii Ochotniczej; udział w akcji plebiscytowej w Sosnowcu
- 18–20 grudnia 1919 roku – udział w „półzamkniętych” rekolekcjach dla akademików w Warszawie, w kaplicy zakładu Platerówny przy ul. Pięknej, prowadzonych przez ks. Kazimierza Lutosławskiego
- 27 października 1921 roku – założenie koła SMA „Odrodzenie” we Lwowie, Jan Czartoryski zostaje prezesem koła lwowskiego
- 31 października – 2 listopada 1921 roku – drugi zjazd Rady Naczelnej

- „Odrodzenia” w Krakowie, w którym jako delegaci lwowscy biorą udział Jan Czartoryski i Kazimierz Dzieduszycki
- 14 czerwca 1922 roku – posiedzenie Rady Naczelnej, wyłonionej przez II Zjazd „Odrodzenia” w Wilnie (17–20 grudnia 1921 roku); jako delegat lwowski bierze w nim udział Jan Czartoryski
- 1 sierpnia 1922 roku – w Pełkiniach powstaje tymczasowy statut Związku Rekolekcyjnego pod wezwaniem św. Dominika, Jan Czartoryski wchodzi w skład tymczasowej komisji organizacyjnej Związku
- 13 października 1922 roku – wieczór inauguracyjny „Odrodzenia” we Lwowie, prezesem na rok akademicki 1922/1923 zostaje Jan Czartoryski
- styczeń–czerwiec 1923 roku – we lwowskim kole „Odrodzenia” odbywają się co piątek zebrania dyskusyjne. Jan Czartoryski także ma w tym czasie kilka odczytów: *Deklaracja ideowa „Odrodzenia”*, *Cele i zadania „Odrodzenia”* (wraz z A. Bilikiem), *O kursach lubelskich*, *Katolicyzm społeczny jako nieunikniona konsekwencja katolicyzmu*, *Deklaracja ideowa Młodzieży Wszechpolskiej* (wraz z A. Bilikiem)
- lipiec–sierpień 1923 – praktyki w fabryce Cegielskiego w Poznaniu
- 27 października 1923 roku – prezesem lwowskiego koła „Odrodzenia” na rok akademicki 1923/1924 zostaje ponownie Jan Czartoryski
- pierwsze dni listopada 1925 roku – we Lwowie zjazd Rady Naczelnej „Odrodzenia”, Jan Czartoryski wchodzi w skład głównej Komisji Rewizyjnej
- 14 listopada 1925 roku – kierownikiem sekcji zagadnień filozoficzno-religijnych „Odrodzenia” na rok akademicki 1925/1926 zostaje Jan Czartoryski
- 5 lipca 1926 roku – przeniesienie do pospolitego ruszenia
- 10–17 lipca 1926 roku – udział w zamkniętych rekolekcjach w domu studiów francuskich dominikanów w Le Saulchoir, Kain (Belgia), prowadzonych przez o. Benoit d’Argentien OP

- 1 października 1926 roku – Jan Franciszek podejmuje studia na wydziale teologii Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie
- 1926–1927 – przez cały rok akademicki Jan Czartoryski leczy się u doktora W. Szymonowicza we Lwowie z powodu choroby uszu
- 15 października 1926 roku – udział w rekolekcjach w seminarium lwowskim, prowadzonych przez superiora domu rekolekcyjnego lwowskich jezuitów
- 4 sierpnia 1927 roku – udział w rekolekcjach na Bielanych pod Krakowem, decyzja o wstąpieniu do dominikanów
- 6–15 września 1927 roku – rekolekcje przed nowicjatem w krakowskim klasztorze dominikanów
- 18 września 1927 roku – obłóczyny u grobu św. Jacka w Krakowie, Jan otrzymuje imię zakonne Michał
- 25 września 1928 roku – pierwsza profesja w Krakowie, u grobu św. Jacka, na ręce przeora, o. Henryka Jakubca OP
- 1929 roku – niższe święcenia duchowne (tonsura – 28 października, ostiariat i lektorat – 30 listopada, egzorcystat i akolitat – 21 grudnia)
- 12 września 1931 roku – w pałacu w Pełkiniach sporządzono akt notarialny zrzeczenia się dziedziczenia przez Jana Franciszka majątku rodziny po złożeniu ślubów wieczystych w zakonie dominikańskim
- 15–22 września 1931 roku – rekolekcje przed profesją solemną
- 25 września 1931 roku – profesja solemna w Zakonie Kaznodziejskim
- 1 listopada 1931 roku – święcenia subdiakonu w kaplicy seminarium lwowskiego z rąk bp. Franciszka Lisowskiego
- 29 listopada 1931 roku – święcenia diakonu w kaplicy Pałacu Arcybiskupiego z rąk bp. Bolesława Twardowskiego
- 20 grudnia 1931 roku – święcenia kapłańskie w dominikańskim kościele Matki Bożej Bolesnej w Jarosławiu z rąk bp. Franciszka Bardy, biskupa pomocniczego w Przemyślu
- 7 lipca 1932 roku – egzamin końcowy w kolegium filozoficzno-teologicznym we Lwowie

- 17 listopada 1932 roku – pierwszy egzamin jurysdykcyjny na trzy lata
- 7–8 stycznia 1933 roku – udział w obradach Rady Naczelnej „Odrodzenia” w Krakowie
- 2 marca 1933 roku – zjazd Związku Rekolekcyjnego pod wezwaniem św. Dominika w seminarium lwowskim, wykład o. Michała: *Cel, charakter i typ rekolekcji urządzanych przez Związek*
- 29 maja 1933 roku – list o. Michała do Stefana Świeżawskiego z negatywną odpowiedzią na propozycję rozwiązania „Odrodzenia” (o. Michał uważał, że trzeba je umacniać, a nie rozwiązywać)
- 16 listopada 1933 roku – dyspensacja z Kongregacji Zakonów dla o. Michała, umożliwiająca objęcie przez niego posługi magistra (wychowawcy) braci
- 18 listopada 1933 roku – nominacja na magistra nowicjatu i braci studentów w konwencie Świętej Trójcy w Krakowie, wydana w Rzymie przez o. Martina Gilleta, generała Zakonu
- 23–26 marca 1935 roku – o. Michał prowadzi rekolekcje zamknięte w klasztorze sióstr urszulanek w Krakowie
- 23 stycznia 1936 roku – drugi egzamin jurysdykcyjny na trzy lata
- 24–28 marca 1936 roku – o. Michał prowadzi zorganizowane w ramach Związku Rekolekcyjnego rekolekcje zamknięte dla akademików w Jarosławiu
- 15 września 1936 roku – poświęcenie kamienia węgielnego pod nowe kolegium Zakonu Kaznodziejskiego na Służewie w Warszawie, z udziałem m.in. generała Zakonu, prowincjała i o. Michała
- 7 listopada 1936 roku – mianowanie o. Michała dyrektorem Trzeciego Zakonu w Warszawie przez prowincjała, o. Henryka Jakubca OP. Ojciec Michał rozpoczyna nadzorowanie budowy klasztoru na warszawskim Służewie i projektuje wystój niektórych sal
- 1937 rok – sekcja zagadnień filozoficzno-religijnych warszawskiego koła „Odrodzenia” kierowana przez o. Michała Czartoryskiego spotyka się co dwa tygodnie i przerabia kurs filozofii św. Tomasza z Akwinu

- 3 lutego 1937 roku – przyjęcie o. Michała w poczet członków Związku Obrońców Lwowa
- luty i marzec 1937 roku – o. Michał prowadzi w Laskach pod Warszawą ogólnoakademickie rekolekcje zamknięte dla „koleżanek” i dla „kolegów”
- 15 września 1937 roku – nominacja na magistra braci studentów w domu studium w klasztorze św. Józefa w Warszawie, podpisana przez prowincjała, o. Henryka Jakubca OP
- 4 października 1937 roku – poświęcenie (wraz z ks. Stefanem Wyszyńskim) samochodu dla ks. Kornilowicza w Laskach pod Warszawą
- 3 czerwca 1938 – poświęcenie krzyża do kaplicy klasztoru na Służewie, wyrzeźbionego przez Zofię Trzcińska-Kamińską (warunki zamówienia negocjował o. Michał)
- 20 kwietnia 1939 roku – o. Michał otrzymuje jurysdykcję do spowiedzi na stałe, egzamin zdaje przed komisją w konwencie św. Józefa w Warszawie
- 14 czerwca 1939 roku – nominacja na magistra nowicjuszy w klasztorze Świętej Trójcy w Krakowie, podpisana przez prowincjała, o. Maurycego Majkę OP
- 30 czerwca 1939 roku – o. Michał „zgłosił przybycie z Warszawy i zamieszkanie w Krakowie”
- 15 grudnia 1939 roku – nominacja na magistra braci studentów w klasztorze Świętej Trójcy w Krakowie, podpisana przez prowincjała, o. Maurycego Majkę OP
- 13 marca 1940 roku – o. Michał otrzymuje jurysdykcję do spowiadania siostr na Gródku od kard. Sapiehy
- 1941 rok – o. Michał organizuje straż pożarną w krakowskim klasztorze
- 17 maja 1941 roku – o. Michał przesyła pismną prośbę do prowincjała o zwolnienie z funkcji konsyliarza jako protest przeciwko nieskładaniu szczegółowych sprawozdań finansowych i tolerowaniu tego przez przeora klasztoru w Krakowie

- 1942 rok – o. Michał znajduje na strychu krakowskiego klasztoru wyjątkowej wartości obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem, pochodzący z pocz. XV wieku
- 24 października 1942 roku – zgoda, wydana przez biskupa Franciszka Bardę, na odprawianie mszy i spowiedź na terenie diecezji przemyskiej, udzielona na trzy lata
- 15 grudnia 1942 roku – mianowanie o. Michała dyrektorem Trzeciego Zakonu w Krakowie przez prowincjała o. Maurycego Majkę OP
- 1943 rok – o. Michał nadzoruje remont refektarza; wspólnie z Jerzym Szablowskim sporządza inwentarz skarbca klasztoru ojców dominikanów w Krakowie
- grudzień 1943 roku – przy okazji planowanej wizytacji kanoniczej o. Michał spisuje wszystkie zastrzeżenia wobec przeora krakowskiego klasztoru
- styczeń 1944 roku – opracowuje szczegółowy plan działań na wypadek ewakuacji krakowskiego konwentu
- rok 1944 – zostaje przeniesiony do klasztoru na Służewie w Warszawie
- 23 kwietnia 1944 roku – konspiracyjne spotkanie (dzień skupienia) „Odrodzenia” w Warszawie, podczas którego omawiano możliwość działania Stowarzyszenia po wojnie; było obecnych około 40 osób, w tym także o. Michał Czartoryski
- czerwiec – koniec lipca 1944 roku – o. Michał pełni obowiązki kapelana w Żułowie, w domu Zgromadzenia Franciszkanek Służebnic Krzyża na Lubelszczyźnie
- 1 sierpnia 1944 roku – o. Michał wyrusza z klasztoru na Służewie na umówione wcześniej spotkanie z okulistą na Powiślu, tu zastaje go Godzina „W”
- 2 sierpnia 1944 roku – o. Michał zgłasza się do dowództwa III Zgrupowania AK „Konrad” i zostaje mianowany jego kapłanem
- 15 sierpnia 1944 roku – msza św. sprawowana w bramie tzw. Ubezpieczalni przy ul. Smulikowskiego; w drugiej połowie sierpnia nasilają się ataki niemieckie na Powiślu

- 5/6 września 1944 roku – wycofanie się oddziałów powstańczych z Powiśla do Śródmieścia; o. Michał zostaje z rannymi
- 6 września 1944 roku – zajęcie Powiśla przez oddziały niemieckie; około południa wtargnięcie Niemców do szpitala urządzonego w piwnicy budynku na rogu ulic Smulikowskiego i Tamka, rozstrzelanie chorych i ich kapelana, a następnie spalenie ciał zamordowanych
- 1 grudnia 1989 roku – Konferencja Episkopatu Polski przyjęła formułę procesu beatyfikacyjnego męczenników za wiarę z okresu II wojny światowej
- 28 lutego 1991 roku – Konferencja Biskupów Diecezjalnych przekazała biskupowi włocławskiemu zorganizowanie i przeprowadzenie procesu
- 26 stycznia 1992 roku – w katedrze włocławskiej odbyła się uroczysta publiczna sesja rozpoczynająca proces na terenie diecezji; o. Bruno Mazur OP został zaprzysiężony jako wicepostulator procesu beatyfikacyjnego o. Michała z ramienia zakonu dominikanów
- 26 stycznia 1994 roku – uroczyste zakończenie procesu beatyfikacyjnego na poziomie diecezjalnym w katedrze włocławskiej; o. Bruno Mazur złożył wymagane dokumenty na ręce bp. Bronisława Dembowskiego
- marzec 1994 roku – dokumenty beatyfikacyjne przekazano do Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych Stolicy Apostolskiej
- 20 listopada 1998 roku – Kongres Teologów Konsultorów opowiedział się jednomyślnie za uznaniem męczeństwa Sług Bożych
- luty 1999 roku – Kongregacja Kardynałów i Biskupów jednomyślnie potwierdziła decyzję Kongresu Teologów Konsultorów
- 13 czerwca 1999 roku – uroczysta beatyfikacja stu ośmiu męczenników II wojny światowej (w tym o. Michała Czartoryskiego OP) podczas mszy św. celebrowanej przez papieża Jana Pawła II na pl. Piłsudskiego w Warszawie
- 2005 rok – o. Michał Czartoryski został ogłoszony patronem miasta Jarosławia

WYBRANA BIBLIOGRAFIA

- Albański Leszek, *Aktualność poglądów pedagogicznych Jacka Woronieckiego OP* [w:] *Człowiek – moralność – wychowanie. Życie i myśl Jacka Woronieckiego OP* (praca zbiorowa), Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2000
- Bartoszewski o. Gabriel OFMCap., *Geneza i przebieg procesu beatyfikacyjnego Męczenników*, „Ateneum Kapłańskie”, zeszyt 1 (548), lipiec–sierpień 2000, t. 135
- Błęszyńska Imelda s., *O. Jacek Woroniecki, dominikanin – wychowawca – patriota, 1878–1949*, Lublin 2006
- Bocheński Józef, *Wspomnienia*, Kraków 1994
- Caillot Dubus Barbara, Brzeziński Marcin, *Adam i Jadwiga Czartoryscy. Fotografie i wspomnienia*, Warszawa 2013
- Cholewianka-Kruszyńska Aldona, *Piękna i dobra. Opowieść o Zofii z Czartoryskich Zamoyskiej*, Kozłówka 2008
- Epstein Tadeusz, Górzyński Sławomir [opr.], *Spis ziemian Rzeczypospolitej Polskiej w roku 1930, woj. poznańskie*, Warszawa 1991
- Epstein Tadeusz, Górzyński Sławomir [opr.], *Spis ziemian Rzeczypospolitej Polskiej w roku 1930, woj. lubelskie i lwowskie*, Warszawa 1991
- Frankiewicz Stefan, *Ojciec Władysław Korniłowicz* [w:] *Ludzie Lasek*, Warszawa 2000
- Gajewski Stanisław, *Katolickie organizacje akademickie w II Rzeczypospolitej*, Lublin 1987
- Gawkowski Robert, „Krybar”. *Uniwersytet w cieniu powstańczych walk*, Warszawa 2014
- Grzegorzczuk Jan, *O bogatym młodzieńcu, które nie odszedł zasmucony. Bł. Michał Czartoryski 1897–1944*, Poznań–Jarosław 2004

- Kantypowicz Dariusz OP, *Michał Czartoryski. Błogosławiony dominikanin*, Warszawa–Służew 2014
- Karolczak Kazimierz, *Dzieduszyccy – dzieje rodu*, Kraków 2001
- Kasznica Stanisław, *Druga wojna światowa. Wspomnienia spisane na podstawie codziennych notatek*, Warszawa–Poznań 2013
- Kłoczowski Jerzy, *Polska prowincja dominikańska w średniowieczu i Rzeczypospolitej Obojga (wielu) Narodów*, Poznań 2008
- Kopiński Aleksander, *Księżę i żebrak. Błogosławiony ojciec Michał Czartoryski OP [w:] Gdy zaczniemy walczyć miłością...Portrety kapelanów powstania warszawskiego*, Warszawa 2004
- Krokowicz Teresa z Szymańskich, *Co pozostało? O rodzinach Kaszniców, Durskich i Szymańskich*, Poznań 2013
- Księga zmarłych braci i ojców Polskiej Prowincji Zakonu Kaznodziejskiego*, Warszawa 2007
- Lenczewski Tomasz, *Genealogie rodów utytułowanych w Polsce*, t. 1, Warszawa 1996–1997
- Majewska Małgorzata B., *Wykaz pism o Jacku Woronieckiego OP (do r. 1909 Adama Woronieckiego), wydanych w latach 1903–2005 [w:] Sługa Boży ojciec Jacek Woroniecki uczy*, Lublin 2006
- Mazur Zygmunt OP, *O. Michał Czartoryski. Męczennik i bohater*, Kraków 1994
- Michelis Adam de, Rudniewska Alicja, *Pod rozkazami „Konrada”. Pierwsza monografia III Zgrupowania Obwodu Warszawskiego AK*, Warszawa 1993
- Nie mógł postąpić inaczej. Z profesorem Pawłem Czartoryskim rozmawia Stanisław Górski OP*, „W drodze”, nr 310 (06/1999)
- Niedziela Maurycy OP, *Błogosławiony ojciec Michał Czartoryski, dominikanin męczennik*, Warszawa 2004
- Niedziela Maurycy OP, *Kalendarium I – Życie i działalność ojca Jacka Woronieckiego [w:] Sługa Boży ojciec Jacek Woroniecki uczy*, Lublin 2006

- Niedziela Maurycy OP, *Próba biografii Jacka Woronieckiego OP i jego Wyznania*, Lublin 2011
- Osińska Krystyna, Burska-Toborowicz Janina, *Powstańcza służba zdrowia na Powiślu* [w:] *Grupa Bojowa „Krybar” w walce o Powiśle i Uniwersytet Warszawski. Materiały z sesji historycznej, zorganizowanej 3 listopada 1994 r. w Warszawie przez Uniwersytet Warszawski i Środowisko Żołnierzy AK Grupy Bojowej „Krybar”, z okazji 50. rocznicy Powstania Warszawskiego*, Warszawa 1995
- Polak Ryszard, *Jacek Woroniecki. Życie i twórczość* [w:] *Woroniecki Jacek, Myśli wybrane*, Lublin 2009
- Posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939. Słownik biograficzny*, t. I, Warszawa 1998 (biogram Witolda Czartoryskiego)
- Prolegomena do badań nad obrazami Hodegetrii typu krakowskiego. Praca zbiorowa pod kierunkiem Jerzego Gadomskiego*, Kraków 2014
- Rostworowski Marek, *Gry o Damę*, Kraków 1994
- Słownik polskich teologów katolickich*, t. 7, red. Ludwik Grzebień SJ, Warszawa 1983
- Smirnow Jurij, *Katedra Ormiańska we Lwowie*, Lwów 2002
- Strzeszewski Czesław, *Katolickie organizacje inteligencji* [w:] *Historia katolicyzmu społecznego w Polsce 1832–1939*, Warszawa 1981
- Studenski Marek, *Aktualność systemu wychowawczego F.W. Foerстера we współczesnej polskiej szkole*, Kraków 2001
- Studia nad historią dominikanów w Polsce 1222–1972*, red. Jerzy Kłoczowski, Warszawa 1975
- Swieżawski Stefan, *Plantacja Ducha Świętego*, „Apokryf” nr 12 w „Tygodniku Powszechnym” nr 51–52/1997
- Swieżawski Stefan, *Ksiądz Władysław Kornilowicz: tomizm i liturgia* [w:] *Ludzie Lasek*, Warszawa 2000
- Swieżawski Stefan, *Wielki przełom 1907–1945*, Lublin 1989
- Świadek przyjaciół. Państwo Maria i Stefan Swieżawscy o ojcu Michale Czartoryskim*, „Dominik nad Dolinką” 1999, nr 27

- Turowski Konstanty, „*Odrodzenie*”. *Historia Stowarzyszenia Katolickiej Młodzieży Akademickiej*, Warszawa 1987
- Wolańska Joanna, *Katedra ormiańska we Lwowie w latach 1902–1938*, Warszawa 2010
- Woroniecki Jacek OP, *Pełnia modlitwy*, Poznań 1924
- Woroniecki Jacek OP, *Wspomnienie o O. Michale Czartoryskim OP*, „Róża Duchowna” XII, 1947
- Wybór pism dominikańskich*, wyd. o. Joachim Roman Bar OFMConv, o. Zygmunt Mazur OP, „Polskie Teksty Ascetyczne”, t. XII, Warszawa 1989
- Ziemiańscy XX w.*, cz. 9, Warszawa 2010 (biogram Włodzimierza Czartoryskiego)

INDEKS OSOBOWY

- Albański Leszek 96, 191
 Aleksander I, car rosyjski 22,
 Anders Władysław, gen. 36, 107
 Andrasz Józef SJ 102
 Augustyn, św. 103
- Baden-Powell Robert, gen. 60
 Baldwin-Ramułt Ludwik 40
 Bar Joachim Roman OFM-
 Conv 165, 194
 Barda Franciszek, biskup 89, 128,
 186, 189
 Bartenbach Bolesław, dr, ps. „Teo-
 fil” 17
 Bartoszewski Gabriel OFM Cap 174,
 175, 179, 180, 191
 Beauduin Lambert OSB 84
 Bednarski Feliks OP 123, 124–126,
 176
 Belch Pius OP 136–138, 140, 176
 Biernacka Marianna Anna, bł. 179–
 –181
 Bilczewski Józef, biskup 76
 Bilik Adam 81, 185
 Biliński Antoni 128
- Bińkowska Dominika OP 176
 Błachota Władysław, ksiądz 88
 Błęszyńska Imelda Zofia OP 106,
 191
 Bobola Andrzej, św. 75
 Bocheński Innocenty (Józef) OP 97,
 98, 106, 115, 119, 122–124, 126,
 146, 148, 191
 Bogdanowicz Adam, ksiądz 93
 Bojanowski Edmund, bł. 81
 Bosko Jan SDB, św. 183
 Bougaud Louis 102
 Branchereau Louis 102
 Brodziński Kazimierz 77
 Brzeziński Marcin 9, 27–29, 33, 35,
 44, 49–53, 57, 66, 86, 88, 191
 Brzęk Gabriel 27
 Budionny Siemion 70
 Bukowy Jan 176
 Burska-Toborowicz Janina 17, 193
- Caillot Dubus Barbara 7, 8, 27–29,
 33, 35, 44, 49–53, 57, 66, 86, 88,
 191
 Čermák Jaroslav 25, 42

- Chajko Władysław 87
- Chmielewski Jan, ps. „Mączka” 15, 17, 176
- Cholewianka-Kruszyńska Aldona 23, 191
- Chrobry Bolesław 149
- Cieńska Maria z Dzieduszyckich 29, 107
- Cieński Tadeusz 29
- Cieński Włodzimierz, ps. „Pomian”, książdź 107–109, 113
- Conan Doyle Artur 49
- Czarnecki Kazimierz, właśc. Władysław Marszałek 56
- Czartoryscy, rodzina 7, 8, 21–24, 26, 30, 32, 33, 38–42, 45, 48, 50, 53, 55–57, 62, 65, 66, 71, 76, 77, 86–89, 92, 95, 106, 165, 172, 173, 177
- Czartoryska Aniela z Radziwiłłów 22
- Czartoryska Anna (s. Maria Weronika w zakonie ss. wizytek) 36, 55, 56, 75, 88, 98, 108, 169, 170
- Czartoryska Anna z Zamoyskich 38
- Czartoryska Barbara 8, 38, 50, 59, 171, 182, 183
- Czartoryska Elżbieta z Radziwiłłów 38
- Czartoryska Helena ze Skrzyńskich 36, 73, 182, 183
- Czartoryska Izabella z Fleminów 21, 22
- Czartoryska Jadwiga z Dzieduszyckich 26, 28–31, 35, 39, 48, 52, 62, 64, 65, 75, 91, 92, 108, 184
- Czartoryska Jadwiga ze Stadnickich 7, 27, 28, 33, 35, 37, 41, 44, 49–53, 57, 66, 86, 88, 191
- Czartoryska Ludwika z Krasieńskich 182
- Czartoryska Małgorzata Adelajda Maria, ks. Burbon-Orleańska 58
- Czartoryska Maria, ks. wirtemberska 22
- Czartoryska Maria Amparo, córka królowej Hiszpanii Marii Krystyny 182
- Czartoryska Maria z Čermáków 24
- Czartoryska Maria z Dzierżanowskich 22, 25
- Czartoryska Teresa z Zamoyskich 37
- Czartoryska Wanda 25, 26, 42, 68
- Czartoryska Zofia z Tyszkiewiczów 37, 177
- Czartoryski Adam, brat o. Michała Cz. 7, 27, 33, 35, 37, 44, 49–53, 57, 61, 66, 72, 75, 86, 88, 191
- Czartoryski Adam Jerzy, przywódca obozu „Hotel Lambert” 22, 32
- Czartoryski Adam Kazimierz 89
- Czartoryski Adam Ludwik, ordynat

- sieniawski i gołuchowski, spadkobierca Muzeum Ks. Czartoryskich 35, 58, 182
- Czartoryski August SDB, bł. 182
- Czartoryski Jerzy, dziadek o. Michała Cz. 23–25
- Czartoryski Jerzy, książdz 70
- Czartoryski Kazimierz 36, 70, 73, 182
- Czartoryski Konstanty 22, 23
- Czartoryski Piotr 38
- Czartoryski Paweł, profesor 26, 32–34, 45, 75, 88, 90, 92, 93, 138, 170, 176, 177, 192
- Czartoryski Roman 37, 58, 59, 62, 63, 68–70, 92
- Czartoryski Stanisław, książdz 37, 70, 98
- Czartoryski Witold, ojciec o. Michała Cz. 12, 25, 29–35, 38, 39, 41–48, 58, 59, 61, 62, 64, 65, 68, 89–91, 151, 172, 173, 184, 193
- Czartoryski Witold, brat o. Michała Cz. 37
- Czartoryski Władysław, twórca Muzeum Ks. Czartoryskich w Krakowie 35, 58, 182
- Czartoryski Włodzimierz 23–25, 33, 36, 38–43, 48–52, 54, 56–58, 60, 61, 70, 94, 108, 177, 194
- Czesław OP, bł. 115
- Czyrnek Bertrand OP 78, 149
- Dalbor Edmund, kardynał 168
- D'Argretien Benoit OP 109, 185
- Darowska Marcelina CSIC 55
- Dąbrowska Zofia 172
- Delacroix Eugeniusz 22
- Dembowski Bronisław, biskup 179, 181
- Dirlewanger Oskar, gen. 18
- Dobecki Stanisław OP 11, 138, 164, 170, 176
- Dobrowolska Sława 56
- Dolabella Tomasz 153
- Doliński Jarosław 64, 65
- Draniewicz Zbigniew 79
- Dubiel Władysław, książdz 87
- Dyck Anton van 71
- Dzieduszyccy, rodzina 26, 27, 29–31, 34, 38, 48, 71, 88, 192
- Dzieduszycka Paulina z Działyńskich 26
- Dzieduszycka Alfonsyna z Międzyńskich 26, 28, 42
- Dzieduszycka Anna z Dzieduszyckich 29, 35
- Dzieduszycki Józef Kalasanty 26
- Dzieduszycki Kazimierz 81, 185
- Dzieduszycki Tadeusz 29
- Dzieduszycki Włodzimierz 26–28, 30

- Epstein Tadeusz 191
 Eszer Ambrogio OP 180
- Fedorowicz Tadeusz, ksiądz 79, 81
 Fic Atanazy OP 119
 Findysz Władysław, ksiądz, bł. 171
 Foerster Friedrich Wilhelm 45, 46, 193
 Franciszek Ferdynand, arcyksiążę austriacki, następca tronu 65
 Franciszek Józef I, cesarz austriacki 24, 27
 Frankiewicz Stefan 95, 99, 191
 Fulman Marian, biskup 76
- Gadomski Jerzy 152, 193
 Gajewski Stanisław, profesor 76, 78, 79, 83, 191
 Gall Stanisław, biskup 147
 Ganther Ernst 128
 Gawkowski Robert 17, 191
 Gawlina Józef, biskup 147
 Giedymin, wielki książę litewski 21
 Gillet Martin Stanislas OP 96, 118, 130, 146, 187
 Glemp Józef, kardynał 181
 Głażewski Andrzej 83
 Gmurowski Andrzej OP 119
 Górnicki M., ksiądz 35
 Górską Janina 40
 Górski Stanisław OP 92, 192
- Górzyński Sławomir 191
 Grabiński Stanisław 78
 Gralewski Jan, ksiądz 37, 59–61, 184
 Grocholski Remigiusz 78
 Grottger Artur 71
 Grzebień Ludwik SJ 97, 193
 Grzegorzczak Jan 20, 131, 191
 Guzdek Józef, biskup 182
- Helst Bartholomeus van der 42
 Hlond August, kardynał 138
- Iłakowiczówna Kazimiera 95
 Isakowicz Leon, ksiądz 75
 Iwanicki Karol 146
- Jadwiga, królowa polska 72
 Jakubiec Henryk OP 115, 118, 127, 148, 186–188
 Jamróz Jerzy 153
 Jan Paweł II, papież, św. 181, 190
 Jasiewicz Krzysztof 72
 Jaworski Bronisław 41, 62
 Joergensen Johaness 103
 Jordaens Jacob 71
- Kabłak Jan 83
 Kaczmarek Tomasz, ksiądz 174
 Kaczorowski Henryk, ksiądz, bł. 179, 181

- Kajsiewicz Hieronim CR 55
- Kakowski Aleksander, kardynał 138, 147, 148
- Kalinowski Rafał (Józef) OCD, św. 182
- Kantypowicz Dariusz OP 7, 8, 67, 79, 80, 109, 184, 192
- Karolczak Kazimierz, profesor 26–28, 30, 31, 34, 38, 192
- Karska Józefa CSIC 55
- Kasznica Eleonora, ps. „Ela” 12–15, 19, 176, 177
- Kasznica Krzysztof (Andrzej) OP 12, 176
- Kasznica Stanisław, ps. „dr A. Łużycki”, profesor 11–13, 17, 19, 20, 34, 173, 176, 192
- Kasznice, rodzina 12, 192
- Klahs Cyprian 120
- Kłoczowski Jerzy, profesor 97, 116, 192
- Kocyłowski Józef, biskup 89
- Kolasiński Sadok OP 140
- Kolbe Maksymilian OFMConv, św. 138
- Konarski Stanisław 60, 61
- Kopernik Mikołaj 177
- Kopiński Aleksander 14, 15, 17, 18, 192
- Kopliński Anicet OFM, bł. 179, 181
- Kornafel Kazimierz 52
- Kornafel Franciszek 176
- Korniłowicz Edward 95
- Korniłowicz Władysław, ksiądz 69, 73, 74, 76, 79, 80, 82, 83, 93, 95, 97–105, 109–112, 123, 131, 162, 163, 188, 191, 193
- Kossak Wojciech 71
- Kossak-Szczucka Zofia 95
- Kossobudzka Hanna 62
- Kostecki Romuald OP 78
- Kostka Jan 39
- Kostka Zofia z Odrowążów 39
- Kowalski Kazimierz, biskup 88, 163
- Kozal Michał, biskup, bł. 173–175, 180
- Kozłowski Rudolf 152
- Koźmiński Honorat, bł. 76
- Kraśnińska Magdalena z Zawiszów
- Kraśnińska Maria z Czartoryskich 36, 55, 56, 65
- Kraśniński Ludwik 182
- Kraśniński Michał 36, 65
- Kraszewski Józef Ignacy 49
- Krapiec Albert OP 20, 140, 142, 144, 176
- Krowicz Teresa z Szymańskich 12, 192
- Krowacki Stanisław, ps. „Leonowicz” 13, 15, 176
- Krsek Franciszek 52
- Kubiak J. dr 17

- Lacordaire Henri OP 122
- Lampi Jan Chrzciel 86
- Lenczewski Tomasz 21, 192
- Leon XIII, papież 34
- Leunis Jan SJ 34
- Liebert Jerzy 95
- Lisowski Franciszek, biskup 128, 186
- Lossow Joanna FSK 162, 163, 176
- Ludwik Filip, król francuski 58
- Lutosławski Kazimierz, ksiądz 53, 54, 59–61, 76, 78, 79, 93, 184
- Łubieński Bernard CSsR 93
- Łuczyński Ireneusz OP 20, 141, 142, 176
- Majewska Małgorzata B. 97, 192
- Majka Maurycy OP 144, 188, 189
- Małkiewiczówna Helena 152
- Maritain Jacques 95
- Markiewicz Cyryl OP 115, 122–124, 126
- Markiewicz Jan, ksiądz 87
- Marmion Kolumba OSB 102
- Marszałek Władysław, zob. Czarnecki Kazimierz
- Matejko Jan 43, 71
- Matulewicz Jerzy, biskup 76
- Mazarski Aleksander 78
- Mazur Bruno (Zygmunt) OP 162, 165, 169, 170, 172, 173, 175–177, 179, 190, 192, 194
- Mączynski Czesław, plk. 69
- Mączynski Franciszek 40
- Mercier Désiré-Félicien-François-Joseph 60
- Miączyński Mateusz 26
- Miączyńska Klementyna z Potockich 26
- Michelis Adam de 13, 192
- Mikołaj I, car rosyjski 116
- Muszyński Henryk, biskup 173, 179
- Müller Jørgen Peter 62
- Napoleon, cesarz francuski 22
- Niedziela Maurycy L. OP 14, 20, 96, 192, 193
- Niedźwiedzka Wanda 176
- Nowowiejski Antoni Julian, arcybiskup, bł. 76, 179–181
- Odilon z Cluny, św. 75
- Odrawąż Iwo, biskup 115, 150
- Odrawąż Jacek, św. 97, 115, 150
- Ogarek Zygmunt OP 78
- Orlikowski Stanisław 84
- Osińska Krystyna 17, 193
- Ozanam Fryderyk, bł. 90
- Pacini Alfredo, kardynał, internuncjusz apostolski w Polsce 147

- Paetz Juliusz, arcybiskup 181
 Palazzini Pietro, kardynał 173
 Paredes Bonaventura Garcia de OP 115, 118
 Pater Mieczysław, profesor 166, 167, 171, 176–178
 Pelczar Józef Sebastian, biskup 76, 89
 Pelletier Pius OP 78, 115, 122, 123, 125, 130–135
 Piłsudski Józef, marszałek 34
 Plater-Zyberk Cecylia 79
 Płocica Stanisław 176
 Polak Ryszard 96, 193
 Poniatowska Konstancja z Czartoryskich 21
 Poniatowski Stanisław August, król polski 21
 Potocki Józef 147
 Protmann Regina, bł. 181
 Prus Wojciech OP 9
 Próchnicka Czesława OP 86, 87, 91, 176
 Przewłocka Elżbieta z Czartoryskich 155
 Raczyński Roger 147
 Rataj Maciej, marszałek sejmu II RP 57
 Reddie Cecil, dr 60
 Reszke Jan 56
 Rogiński Józef 103
 Romstorfer Karl 23
 Ropp Edward, biskup 76
 Rosen Jan Henryk 74, 75
 Rostański Józef, prof. 58
 Rostworowski Marek 22, 193
 Rubens Peter Paul 71
 Rudniewska Alicja 13, 192
 Salij Jacek OP 120, 121
 Salvi Giovanni Battista, zob. Sassoferrato
 Sanguszkowie, rodzina 39, 44
 Sapieha Adam Stefan, kard. 36, 37, 89, 129, 188
 Sassoferrato, właśc. Salvi Giovanni Battista 42
 Scheur Antoni 102
 Schryvers Józef CSSR 102
 Sienkiewicz Henryk 49
 Skowrońska Maria 19, 176
 Skowroński Stefan, dr 18
 Skrzyńska Eugenia z Dembowskich 182
 Skrzyński Antoni 36
 Skwarczyński Paweł, profesor 81, 83
 Smirnow Jurij 74, 75, 193
 Spież Jan OP 166, 167, 171, 176–179
 Stadniccy, rodzina 7, 66, 184
 Stadnicka Helena z Sapiehów 66

- Stadnicki Adam 66
 Stadnicki Edward 66
 Stomma Stanisław 80
 Strzeszewski Czesław 76, 193
 Studenski Marek 45, 193
 Studziński Adam OP 151, 176
 Stwosz Wit 72
 Suszyło Kalikst OP 142, 176
 Swieżawska Maria ze Stadnickich 79, 83, 193
 Swieżawski Stefan, profesor 76, 79–84, 107, 172, 173, 176, 187, 193
 Szablowski Jerzy, profesor 153, 154, 157, 189
 Szawdyn Julian, ps. „Konrad Niewiadomski” 13
 Szczurecki Teofil OP 78, 115, 122
 Szeptycki Jan 79, 81
 Szeptycki Andrzej, arcybiskup 89
 Szembek Zygmunt 29
 Szembekowa Klementyna z Dzieduszyckich 29
 Szlagowski Antoni, biskup 147
 Szurek Stanisław, ksiądz 83, 102
 Szuster-Gawłowska Małgorzata 152
 Szymański Władysław 139, 140, 143, 145, 176
 Szymonowicz W. 186
 Środoń Mateusz 182
 Teodorowicz Józef Teofil, arcybiskup 34, 74, 89
 Theissling Ludwik OP 117
 Thomire Pierre-Philippe 42
 Tomasz à Kempis 103
 Tomasz z Akwinu, św. 82, 96, 97, 103, 119, 142, 144, 187
 Trzińska-Kamińska Zofia 149, 188
 Turowicz Jerzy 80
 Turowski Konstanty 80, 82, 84, 85, 194
 Twardowski Bolesław, arcybiskup 111, 128, 186
 Tyszkowski Adolf, ksiądz 87, 88
 Uchański Augustyn OP 142, 170
 Ujejski Józef 147
 Vernet Claude-Joseph 42
 Voragine Jakub de 74
 Weyssenhoff Józef 49
 Wincenty à Paulo 82, 90
 Wistuba Gabriela OP 98, 106, 148
 Wiśniewska-Zołotkiewicz Krystyna, ps. „Gejsza” 18, 176
 Wiśniewski Juliusz 79
 Wiśniowski Reginald OP 139, 143–145, 176
 Wojciechowski Stanisław, prezydent II RP 168

Wolańska Joanna 75, 120, 194

Woroniecki Jacek OP 76, 80, 82, 93,
95–98, 105, 106, 109, 111, 113,
117–119, 126, 131, 146–148,
191–194

Wysokiński Ireneusz OP 9

Wyszyński Stefan, kardynał 80, 163, 188

Zamoyska Zofia z Czartoryskich 23, 191

Zawisza Magdalena 182

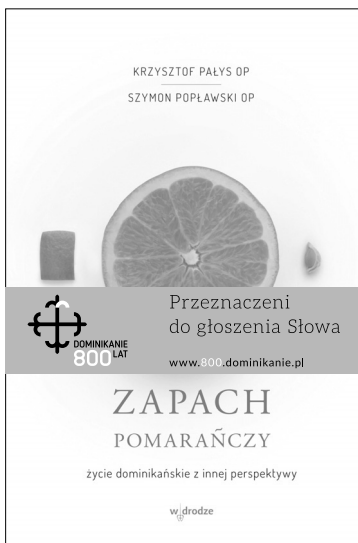
Zerbs Hans 23

Żłubicki, kucharz w Pełkiniach 52

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
Powstanie Warszawskie 1944	11
Familia	21
Dom w Pełkiniach	39
Wychowanie	45
Edukacja	55
Wojsko	67
Studia architektoniczne	71
Związek Rekolekcyjny i „Odrodzenie”	76
Wiara	86
Powołanie	95
Zakon	113
Magister nowicjuszy i studentów	130
Zakonny architekt i konserwator	146
Cienie krakowskiego życia	157
Sprawy duchowe	165
Błogosławiony	172
Kalendarium	184
Wybrana bibliografia	191
Indeks osobowy	195

Wydawnictwo W drodze poleca:

KRZYSZTOF PAŁYS OP
SZYMON POPLAWSKI OP

Zapach pomarańczy

życie dominikańskie z innej perspektywy

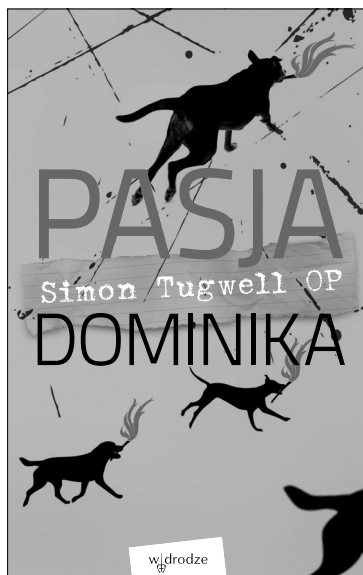
Cena det. 30,00 zł

SIMON TUGWELL OP

Pasja Dominika

Cena det. 35,00 zł

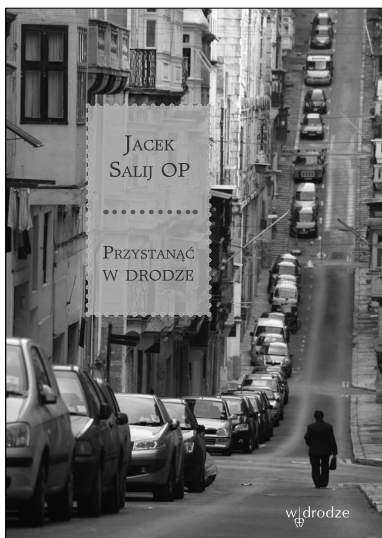

www.wdrodze.pl

Wydawnictwo Polskiej Prowincji Dominikanów W drodze sp. z o.o.

ul. Kościuszki 99, 61-716 Poznań

tel. 61 852 39 62, 61 850 47 52, faks 61 850 17 82

JACEK SALIJ OP

Przystanąc w drodze

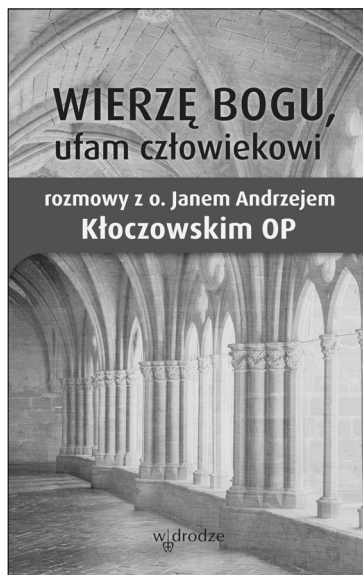
Cena det. 29,00 zł

rozmowy
z O. JANEM ANDRZEJEM
KŁOCZOWSKIM OP

Wierzę Bogu, ufam człowiekowi

Cena det. 31,00 zł

www.facebook.com/W.drodze.Wydawnictwo

Wydawnictwo Polskiej Prowincji Dominikanów W drodze sp. z o.o.

Druk i oprawa: NASZA DRUKARNIA

ul. Jana Gutenberga 5, 62-023 Żerniki k. Poznania

Wydrukowano na papierze Munken Print White 80 g, wol. 1,8 firmy Arctic Paper